

Івахніна Л.У., магістрант БДУКМ
Навук. кір. – Доўнар Л.И.,
кандыдат педагагічных навук, дацэнт

**“БІБЛІЯТЭКА НЯСВІЖСКОЙ АРДЫНАЦЫІ РАДЗІВІЛАЎ”
У ПРЭЗІДЭНЦКАЙ БІБЛІЯТЭЦЫ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
У КАНТЭКСЦЕ СУЧАСНЫХ ПАДЫХОДАЎ
ВЫВУЧЭННЯ І ЎЗНАЎЛЕННЯ**

Магнацкі род Радзівілаў адзін з самых магутных і найбольш уплывовых родаў Вялікага Княства Літоўскага (ВКЛ). Дзяржаўныя дзеячы, гетманы, ваяводы, мецэнаты, некаранаваныя каралі ВКЛ – Радзівілы. Яны на працягу ўсяго гістарычнага часу захоўвалі радавую ідэнтычнасць і ўсведамлялі значэнне назапашаных родам гісторыка-культурных каштоўнасцяў, прыкладалі высілкі па іх уліку і захаванню [1].

Як правіла Радзівілы мелі найвысокі ўзровень адукаванасці. Яны стваралі велізарныя бібліятэкі – найбуйнейшыя ў ВКЛ – каштоўнейшыя кнігазборы і прыкладалі шмат высілкаў каб іх захаваць, аддавалі багата сродкаў на іх развіццё [4].

Бібліятэкі Радзівілаў існавалі ў шматлікіх маёнтках і палацах роду.

Нясвіжскі кнігазбор Радзівілаў – гісторыка-культурная каштоўнасць як для Рэспублікі Беларусь, так і для іншых краін-уладальніц кнігазбораў Радзівілаў, уключаны ў спіс сусветнай спадчыны ЮНЕСКА. Кнігазбор, безумоўна, будзе патрабавацца для рэалізацыі дзяржаўных і міждзяржаўных праектаў, звязаных з культурнай спадчынай роду. Над яго даследаваннем сёння працуюць шматлікія навукоўцы, але застаецца яшчэ шмат белых плямаў у гэтым пытанні [2, 3, 8].

У наш час зварот да культурнай спадчыны беларускага народа выклікае цікавасць не толькі ў навукоўцаў, але і ў звычайных грамадзян. На гэта ўплывае і палітыка дзяржавы. Ствараюцца розныя праграмы, якія датычацца

шматлікіх накірункаў нацыянальнага адраджэння і культурнай спадчыны. Адною з такіх і з’яўляецца міжнародны праект “Radziviliana” [2; 3; 7; 8].

Праблемай захавання і адраджэння культурнай спадчыны сярод розных сацыякультурных інстытутаў, устаноў адукацыі, займаецца Прэзідэнцкая бібліятэка Рэспублікі Беларусь.

Неабходна адзначыць, што кнігазбор Радзівілаў з’яўляецца ўнікальным сярод іншых прыватных збораў арыстакратыі ВКЛ, а гэта сведчыць аб яго спецыфічнасці у адносінах да іншых калекцый.

Выданні з бібліятэкі Нясвіжскай ардынацыі князеў Радзівілаў знаходзіцца ў Хельсінкі, Санкт-Пецярбургу, Маскве, Мінску, Кіеве, Вільнюсе, Варшаве. У Мінску мэтанакіравана займаюцца даследаваннем калекцыі Цэнтральная навуковая бібліятэка Нацыянальнай акадэміі навук імя Я. Коласа, Нацыянальная бібліятэка Беларусі і Прэзідэнцкая бібліятэка Рэспублікі Беларусь (разглядаюцца толькі бібліятэкі) [3; 9].

У Прэзідэнцкай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь знаходзіцца невялікая, але даволі каштоўная частка Нясвіжскага кнігазбору – калекцыя “Бібліятэка Нясвіжскай ардынацыі Радзівілаў”.

Склад калекцыі:

97 выданняў (з іх – 1 канвалют з трыма алігатамі і 1 канвалют з двума алігатамі, часопісаў – 8 пераплётных адзінак (4 назвы)), праводзіцца праца па атрыбуцыі яшчэ 36 выданняў на прадмет прыналежнасці да калекцыі.

Храналагічныя рамкі кніг: XVIII ст. – 4 адзінкі, XIX ст. – 61, XX ст. – 24; часоаісаў XIX ст. – 5 адзінак, а XX ст. – 3.

Самыя старыя выданні: “Кароткая нямецкая граматыка на карысць расійскага юнацтва” за аўтарствам Агентава М. І., якая выйшла на рускай мове ў друкарні Маскоўскага універсітэта ў 1762 г. і “Арлеанская дзева” Вальтэра на французскай мове (Базель, 1791 г.), творы Гарацыя на лацінскай мове (Лейпцыг, 1800 г.) і Ф. Клапшток на нямецкай мове (Лейпцыг, 1800 г.).

Мовы: на польскай мове – 34 выданні, на нямецкай мове – 21, на французскай – 13, на рускай мове – 7, на англійскай – 4, на лацінскай – 2.

Як бачна, кнігі на дзяржаўнай у Расійскай імперыі расійскай мове складаюць толькі 12 % (7 асобнікаў), на польскай – дзяржаўнай мове Рэчы Паспалітай – 42 % (34 асобніка); на ўсіх замежных – адносна рускай мовы – мовах – 88 % (74 асобніка). На жаль, няма выданняў на беларускай мове.

Па раздзелах УДК:

0: Агульны раздзел – 1 выданне;

1: Філасофія – 3;

2: Рэлігія – 2;

3: Грамадскія навукі – 5;

5: Матэматыка, прыродазнаўчыя навукі – 1;

7: Мастацтва – 1;

8: Мовазнаўства, філалогія, мастацкая літаратура – 50;

9: Геаграфія, гісторыя – 18.

Пераважаюць выданні па мовазнаўстве і мастацкай літаратуры – 62%, геаграфіі і гісторыі – 22 %, па грамадскіх навук і філасофіі – 10 %.

Віды літаратуры па прызначэнні прадстаўлены, найперш, літаратурна-мастацкімі выданнямі, а таксама навуковымі, афіцыйнымі, вучэбнай і даведачнай літаратурай.

Часопісы: у ліку 8 адзінак захоўвання прадстаўлены: на польскай мове – “Тыгоднік літэрацкі” (1840 г.); на рускай мове – “Сын Айчыны” (1817 г.), “Часопіс дэпартаменту народнай адукацыі” (1821 г., 1822 г., 1823 г.). Сярод нядаўна адшуканых: часопіс на польскай мове “Непадлегласць” (3 тамы за 1830 г.), які выходзіў у Варшаве [5].

Амаль у кожнай кнізе ёсць надпісы простым алоўкам ці чарніламі выведзеныя рукой былых уладальнікаў бібліятэкі, экслібрысы з радавым гербам Радзівілаў і іншыя правененцыі.

Праца па стварэнні бібліяграфічнай і паўнатэкставай баз даных кніжнай калекцыі “Бібліятэка Нясвіжскай ардынацыі Радзівілаў” актывізавалася ў межах міжнароднага праекта “Radziviliana” у Прэзідэнцкай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь і зараз знаходзіцца на пачатковым узроўні.

Ажыццяўляе гэту працу аддзел старадрукаў і рэдкіх выданняў, аддзел суправаджэння праграмнага забеспячэння дакументаў і аддзел бібліятэчна-інфармацыйных тэхналогій.

Праграмнае забеспячэнне Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь ABIS ALBELA 2 дазваляе працаваць з велізарным масівам паўнатэкставых баз даных. Зыпісы ўводзяцца ў электронны каталог у фармаце BELMARC, поўныя тэксты будуць далучацца праз 856 поле. Для выдзялення дакументаў калекцыі “Бібліятэка Нясвіжскай ардынацыі Радзівілаў” з агульнага масіву дакументаў будзе прастаўляцца прыкмета базы.

У гэтай працы ёсць пэўныя цяжкасці. Возьмем, да прыкладу, бібліяграфічнае апісанне выданняў калекцыі. Гэта сапраўды можна назваць даследчай працай, таму што не ва ўсіх экзэмплярах добра чытаемы тэкст. Асобыя цяжкасці выклікаюць дакументы на нямецкай мове надрукаваныя гатычным шрыфтам, а таксама дакументы на лацінскай мове, узнікаюць цяжкасці з перакладам. Патрэбна ведаць замежныя мовы, стандарт 7.1-2003, на які павінна абапірацца ўсё апісанне для запаўнення палёў і падпалёў праграмы BELMARC. У кожнай кнізе ёсць свае асаблівасці, напрыклад, у кнізе “Bosworth field” (London, 1835) ідзе адсылка на аўтара “... аўтар той, хто напісаў Артура Брытанскага” (даслоўны пераклад). Патрэбна было прааналізаваць электронныя базы даных іншых бібліятэк, у тым ліку замежных, з дапамогай сеткі Internet знайсці адпаведную кнігу і прааналізаваць усе звесткі. Нам давалося знайсці адпаведную крыніцу на афіцыйным сайце англійскага аукцыёна. Аўтар кнігі “Bosworth field” (London, 1835) з’яўляецца Leicester Peter. Пры ўсім гэтым адсутнічае адзіны дакумент, ў якім былі б рэкамендацыі і метадыка па апісанню рэдкіх выданняў у Рэспубліцы Беларусь. Супрацаўніку патрэбна спадзявацца на свой уласны вопыт і дасканала вывучаць дакумент над якім працуе. Увогуле праца вельмі адказная і карпатлівая, разам з тым мае навукова-даследчы характар.

Што да стварэння паўнатэкставай базы даных, то і тут ёсць свае асаблівасці. Сектар алічбавання адзела суправаджэння праграмнага забеспячэння дакументаў здзяйсняе сканаванне дакументаў з калекцыі “Бібліятэка Нясвіжскай ардынацыі Радзівілаў”.

Шлях працэсу алічбоўкі: 1) сканаванне дакумента (выкарыстоўваецца сканер “Эвалар”, прызначаны спецыяльна для сканавання дакументаў, не наносячы ім шкоды), 2) распазнаванне тэксту (праз камп’ютэрныя праграмы Adobe Fine Reader, Adobe Acrobat), 3) з распазнаванага тэксту робіцца экзэмпляр падобны да арыгінала і канвертыруецца ў PDF фармаце калі не распазнаецца тэкст, то з усіх старонак робіцца адзіны дакумент PDF фармата. На цяперашні час ёсць не вырашаныя пытанні аб выніковым выглядзе электроннага дакумента. Напрыклад у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі пры стварэнні паўнатэкставых баз даных у большасці выпадкаў выкарыстоўваецца аўтэнтычнае сканаванне максімальна набліжанае да арыгінала.

У Прэзідэнцкай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь на дадзены момант ёсць некалькі варыянтаў распрацовак стварэння выніковага выгляда электроннага дакумента. Хутчэй за ўсё ў частцы дакументаў тэкст будзе распазнавацца, а ў другой частцы будзе прыменена толькі сканіраванне дакумента і давядзення яго да падобнасці да арыгіналу. Ва ўсіх экзэмплярах электронных дакументаў плануецца прастаўленне штампа Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь для захавання аўтарскіх правоў выканаўцы копіі электроннага дакумента.

На наш погляд калі распазнаюць тэкст дакумента, уносяць, хоць і не значныя карэктывы ў дакумент, выкарыстоўваюць дызайнерскі фон для дакумента, каб часткова перадаць дух таго часу, калі ён быў надрукаваны і таксама размясціць на ім тэкст – губляецца культурна-каштоўныя асаблівасці дакумента, і разам з тым, з’яўляецца даступнай да звычайнага чытача і больш магчымасцей выкарыстоўваць пошук дакумента і выкарыстоўваць дакумент на электронных носбітах. Калі толькі адсканаваць дакумент і зрабіць яго

якасным для чытання – захавецца каштоўнасць дакумента для навукоўцаў: колер паперы і чарнілаў, штампы, экслібрысы, іх размяшчэнне, што дае магчымасць даследаваць дакумент нават у электронным варыянце і спрыяе захаванню арыгіналу на доўгі тэрмін; калі дакумент захоча прачытаць звычайны чытач, то, на наш погляд, яму будзе таксама цікава ведаць як выглядаў арыгінальны дакумент.

Такім чынам стварэнне бібліяграфічнай і паўнатэкставай баз даных дазволіць аптымізаваць працу па навуковым вывучэнні і папулярызацыі калекцыі “Бібліятэка Нясвіжскай ардынацыі Радзівілаў” Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь.

Разам з тым сацыяльнае значэнне гэтай працы значна шырэйшае. Яна дапамагае звярнуцца да нацыянальных культурных вытокаў, што ў першую чаргу дапамагае ўсведамленню нацыянальнай ідэнтычнасці асобы, фарміруе грамадзяніна сваёй дзяржавы.

---

1. Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. Т. 1-18 / рэдкалегія : Г.П. Пашкоў [і інш.]. Мінск, 1996–2004. Т. 3 : Беларусы-Варанец / рэдкалегія : Г.П. Пашкоў [і інш.]. – Мінск, 1996. – С. 315.

2. Библиотеки Радзивиллов / Т. И. Рощина // Республика Беларусь : энциклопедия : [в 6 т.] / редколлегия: Г.П. Пашков (главный редактор) [и др.]. – Минск : БелЭн, 2005. – Т. 6: Пейзаж Снегирёв. – С. 353 – 354.

3. Библиотека Радзивиллов Несвижской ординации = Library of the Radziwills' of Nesvizh Ordynation : каталог изданий из фонда Центральной Научной библиотеки им. Якуба Коласа; составитель: А. В. Стефанович, М. М. Лис ; редактор библиографических записей О. М. Дрозд ; редколлегия : Н. Ю. Березкина (главный редактор) [и др.]. – Минск : Беларуская навука, 2010. – 175 с.

4. Большая советская энциклопедия: в 50 т. / редколлегия : Б.А. Введенский (главный редактор) [и др.]. Т. 38. – Москва, 1955. – С. 663.

5. Герасімаў, В. М. Калекцыя “Бібліятэка Нясвіжскай Ардынацыі Радзівілаў” у фондах Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь / В.М. Герасімаў // Здабыткі : дакументальныя помнікі на Беларусі. – Мінск : НББ, 1998. – Вып. 3. – С. 16 – 23.

6. Гісторыя беларускай кнігі : У 2 тамах. Т. 1. Кніжная культура ВКЛ / М. В. Нікалаеў ; навуковы рэдактар : В.В. Антонаў, А.І. Мальдзіс. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2009. – 424 с.

7. Праблемы ідэнтыфікацыі мастацкай спадчыны Нясвіжа ў агульна-еўрапейскім кантэксце культуры / [укладальнік Н.С. Стрыбульская]. – Мінск : БелДІПК, 2004. – 107 с.

8. Праграма ЮНЕСКО “Память мира” : дзейнасць бібліотек, архивов, музеев по сохранению документального наследия / [составитель Г.В. Киреева]. – Минск : Красико-принт, 2007. – 175 с.

9. Стефанович, А. В. Записи-пометы на книгах библиотеки Несвижской ординации Радзивиллов / А. В. Стефанович // Беларускі археаграфічны штогоднік. – 2004. – Вып. 5. – С. 109 – 111.